

Markus Lehner

Debatt: Varför Ryssland är en imperialistisk makt

Från *Arbetarmakt* 2023-07-08 (ursprungligen i *Neue Internationale* nr 274, 2023)

Frågan om Ryska federationens imperialistiska karaktär spelar en viktig roll i vänsterns debatt om ställningstagande i Ukrainakriget. Långt före detta krig hade vi analyserat Ryssland som en nyligen etablerad imperialistisk stormakt, i motsats till så olika tendenser som "Fracción Trotskista" (RIO) och de flesta post-stalinistiska grupper.¹

De olika vänsterkritikerna av vår karaktärisering baserar sig för det mesta på en påstått "ortodox" referens till Lenins "definition av imperialism". De berömda "5 kriterierna" från Lenins verk *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium*. Populär framställning² används ofta som "bevis" för att Ryssland har en negativ balans i termer av direktinvesteringar och är mycket mer beroende av export av råvaror än styrkan i sina finanskapitalistiska monopol.

Lenins imperialismbegrepp

Först och främst är det viktigt att motsätta sig förkortningar av Lenins imperialismbegrepp. De "5 kriterier" som upprepade gånger anförs introduceras i själva verket på nivån av en allmän analys av det nuvarande stadiet av kapitalismens utveckling – det vill säga när det

¹ Exempelvis kan man i Fracción Trotskistas [resolutioner](#) om Ukrainakonflikten sedan 2014 läsa att Ryssland bara är en "regional makt" som är en utmaning för "imperialismen". Medan det på den tiden fortfarande sades att USA-imperialismen inte hade lyckats degradera Ryssland till en halvkoloni, talade en [resolution](#) som publicerades i februari 2022 fortfarande om konfrontationen mellan "imperialism" och den auktoritära regionala makten Ryssland, och hävdar dessutom att syftet med kriget för imperialismen är just "halvkoloniseringen av Ryssland"

² De fem kriterierna kan kort sammanfattas: (1) uppkomsten av betydande monopolkapital (storföretag), (2) finanskapitalets dominans i förhållande till monopolen, (3) kapitalflödenas ökade betydelse i förhållande till världshandeln (dominans av kapitalexport), (4) dominans av världen genom konkurrerande internationella kapitalgrupper, (5) uppdelning av världen genom stormakter som är kopplade till monopolen.

gäller att bestämma det imperialistiska systemet som helhet, inte den imperialistiska karaktären hos en enskild stat.

Dessutom talar Lenin om ”egenskaper” som en korrekt definition av imperialism måste innehålla, inte någon form av definitiv, mekaniskt applicerbar, oföränderlig definition. På andra ställen framhåller han också att den kortaste definitionen är att imperialismen representerar kapitalismens monopolistiska stadium som världssystem.

Detta innebär att kapitalismen under denna epok har blivit världsekonomin totalitet, det vill säga att det inte längre finns några för- och icke-kapitalistiska nischer som inte i slutändan bestäms av de överordnade lagarna för kapitalets exploatering, och att omfattningen av koncentration/centralisering av kapital har en modifierande effekt på tendenserna att utjämna profitkvoterna till den genomsnittliga profitkvoten.

Detta innebär också att en viss kombination av finansiellt och industriellt kapital och statliga aktörer kan trots kristendenser (åtminstone tillfälligt eftersom det inte finns något absolut monopol och monopolvinstkvoterna i slutändan inte kan frikopplas från de allmänna problemen med kapitalvalorisering) säkra (ekonomisk och politisk) stabilitet på bekostnad av andra kapital och stater. Denna ekonomiska grund leder sedan till Lenins särdrag: betydelsen av kapitalexporten är ytterst baserad på försämringen av problemet med överackumulation i de imperialistiska centra, vilket de övervinner genom att investera överskottskapital i andra länder, där bristen på utjämning av den internationella vinstnivån skapar gynnsammare investeringsmöjligheter (till exempel genom billigare tillgång till arbetskraft och råvaror). Kapitalexport är därför inte ”i sig själv” ett avgörande element, utan är oundviklig för varje imperialistiskt kapital där fallande profitkvoter redan har övergått i ökad överackumulation (det vill säga egen tillväxt och export av varor erbjuder inte längre tillräckliga vinstutsikter för investerat kapital).

Det som är avgörande för Lenins begreppsbildning är framför allt att imperialismens monopolistiska totalitet har lett till en uppdelning av världsekonomin mellan stora kapitalgrupper, som bara tillåter nya aktörer inom mycket snäva gränser – eller om det gör det i någon större utsträckning med våldsamma skakningar, analogt med en tektonisk jordbävning. På det politiska planet har detta system att dela upp världsekonomin ingen motsvarighet i form av en borgerlig nationalstat, som i de enskilda ekonomierna, utan kan endast stabiliseras på världsnivå på grund av denna monopolistiska grund genom ett system med imperialistiska stormakter.

Ryssland då och i dag

Uppdelningen av världen mellan kapitalgrupper går alltså hand i hand – om än inte en till en – med deras politiska uppdelning i stormaktssfärer. Här finner vi också anledningen till att Lenin analyserade Tsarryssland som en imperialistisk makt, även om det inte vid den tiden uppfyllde de ”5 kriterierna”, eftersom det i termer av kapitalkoncentration, betydelsen av dess industriella och finansiella kapital, dominans av inflöden av kapital kontra dess egna direktinvesteringar med mera stod långt ifrån de andra imperialistiska makterna. Detta kompensades av en dynamisk utveckling av vissa industrisektorer och en begynnande expansion utåt av ryskt kapital. Det avgörande var dock Rysslands starka ställning som expansiv stormakt sedan slutet av 1800-talet, vilket var förbundet med denna fortfarande underordnade ekonomiska dynamik. I Centralasien och delar av Europa ledde detta till en roll i det övergripande imperialistiska systemet som var jämförbar med den som de andra stora europeiska stormakterna hade före första världskriget.

Även det nutida Ryssland präglas av sådana motsägelsefulla tendenser. I turbulensen när kapitalismen återupprättades efter stalinismens kollaps, under den ”vilda privatiserings-

perioden” på 1990-talet, förstördes en stor mängd produktionskapacitet, medan annat snabbt byggdes upp – med en enorm berikning av ett litet skikt av chefer och finanskapitalister. I den här fasen kunde Ryssland förvisso ha sålts ut till västerländskt kapital, men detta omintetgjordes av de höga riskerna, särskilt efter den ekonomiska kollapsen 1998 (”Rysslandskrisen”).

Råvaror och industriellt kapital

Under Putin på 2000-talet genomfördes i vissa fall åternationalisering och återförstatligande (åtminstone statliga minoritetsposter som kan blockera) – utan att i grunden övervinna oligarkernas system. Det var framför allt råvaru- och energisektorerna som blev en stabiliserande faktor i den ryska kapitalismen, bortom inflytandet från västerländskt kapital. Sedan dess har den ryska handelsbalansen inte bara genomgående visat positiva överskott, utan exporten har systematiskt överstigit importen med i genomsnitt en tredjedel. Det gäller inte bara olja, kol och gas eller spannmål, utan Ryssland har nu blivit en av de största exportörerna av strategiskt viktiga råvaror. Dessa inkluderar koppar, nickel, uran (tillsammans med det av Ryssland beroende Kazakstan), palladium, aluminium, guld, diamanter, trä...³ Genom denna rikedom av råvaror under egen kontroll (det vill säga oberoende av eventuella utländska monopol) kunde Ryssland inte bara ackumulera betydande rikedomar, utan också nå en hög grad av ekonomisk självförsörjning.

Med tanke på statskassan och innehaven är det inte heller förvånande att den ryska staten är en av de minst skuldsatta i världen. Den offentliga skuldens andel av BNP 2020 var 19 procent, jämfört med 133 procent för USA.

I kölvattnet av denna stabilisering kunde även strategiska industrier inom IT-sektorn, maskinteknik och högteknologi utvecklas med stor dynamik. Detta har också att göra med den stora betydelsen av det militärindustriella komplexet i Ryssland. Inte nog med att mer än 4 procent av BNP regelbundet spenderades på vapen, även före Ukrainakonflikten – räknas Ryssland dessutom som en av de största vapenexportörerna i världen, vilket också hade en övergripande inverkan på tillväxttakten i den ryska ekonomin. Världens största vapenexportörer är i följande ordning: USA, Ryssland, Frankrike, Kina, Tyskland. Efter USA är Ryska federationen den näst största militärmakten i världen. Även om deras prestationer i Ukrainakriget kan väcka tvivel, måste det också beaktas att de västerländska systemen för vapen- och informationsteknologi som används av den ukrainska sidan också uttrycker en fortsatt kvalitativ överlägsenhet särskilt för USA:s militära teknik.

Finanskapital

Även finanskapitalet i Ryska federationen är av betydande storlek. Banker som Sberbank eller VTB är tillräckligt stora för det ryska kapitalets behov för inhemska och utländska affärer. Det finns också fondbolag som ursprungligen kom från energi- och råvarusektorn och som nu kan använda enorma summor, som Nationella Förmögenhetsfonden eller Ryska fonden för direktinvesteringar. Dessutom finns nu gemensamma investeringsfonder med Kina, Saudi-arabien, Qatar, Kuwait och en rad andra länder, som ger ryskt finanskapital (även efter västs sanktioner) allt större spelrum.

Det bör också tilläggas att Ryska federationen har skapat breda band med regioner i världen till vilka dess direktinvesteringar kan flöda. Trycket på den ryska ekonomin med avseende på nödvändiga utländska investeringar är, som redan förklarats, inte lika stort som i andra imperialistiska länder, eftersom den å ena sidan har en egen marknad för billig arbetskraft för sin

³ Exempel på Rysslands andelar av världens råvarumarknader: olja (12 procent), spannmål (17 procent), koppar (4 procent), nickel (7 procent), uran (48 procent tillsammans med Kazakstan), palladium (38 procent), aluminium (6 procent).

ständigt växande ekonomi, å andra sidan tillräcklig balans på grund av energi/råvara/vapen-exporten. Å andra sidan förkroppsligar de före detta sovjetrepublikerna i Centralasien ett stort område för säkra investeringar såväl som för lätt exploaterbar arbetskraft. Ryssland är vidare en post-kolonial makt, där en stor etniskt och nationellt förtryckt "icke-rysk" befolkning (invandrare eller koloniserade) utför en stor del av de minst ansedda arbetena. Det brutala kriget i Tjetjenien var en väsentlig faktor i det auktoritära befästandet av de inre kolonierna i den ryska "federationen" – och spelade genom utvecklingen av särskilda säkerhetsstrukturer i samband med denna ryska variant av "kriget mot terrorismen" en förberedande roll i den allmänna vändningen mot auktoritärt styre i Ryssland.

Utöver direktinvesteringar i Centralasien och Mellanöstern har även direktinvesteringarna i Afrika och Latinamerika från Ryssland (ofta i anslutning till försvarsindustrin) ökat kraftigt de senaste åren. Sedan 2016 (och det kraftiga fallet i kapitalflöden från "väst" sedan dess) har Ryssland även haft en positiv balans när det gäller direktinvesteringar. Denna trend kan exemplifieras 2018, då utländska (nya) direktinvesteringar sjönk till 8,9 miljarder dollar mot en ökning av ryska direktinvesteringar utomlands på 28 miljarder dollar. Följande måste noteras: Tills för några år sedan var den största västerländska direktinvesteringen i Ryska federationen republiken Cypern (2020: 147 miljarder US-dollar i befintliga investeringar). Men mer detaljerade studier av hur en konkursstat plötsligt blev en miljardinvestering i Ryssland sedan 2008 visar att ursprunget till detta kapital vanligtvis kan spåras tillbaka till själva Ryssland (2020: utländska direktinvesteringar på 193 miljarder dollar från Ryssland). Det beror förmodligen på att många ryska kapitalister bara har begränsat förtroende för den egna staten och därför var mer övertygade av skattefördelarna och bankpolitiken på Cypern – och gjorde de mer riskfyllda investeringarna i Ryssland därifrån. Samtidigt har Cypern generösa bestämmelser för dubbelt medborgarskap som följd av investeringar. Om man räknar bort de cypriotiska miljarderna var Ryssland redan på 2010-talet mer av en netto-exportör av kapital än en importör. Det ryska kapitalets förmåga att kompensera för det massiva stopp i inflödet av kapital på grund av västs sanktioner efter angreppet mot Ukraina visar hur lite Ryssland liknar en halvkoloni som inte skulle överleva ekonomiskt ens en månad efter sådana sanktioner.

Klasstruktur

Ryssland som det största landet med den näst största armén i världen, som en av de största globala leverantörerna av råvaror och energi, med mycket stora monopol och finanskapital som bygger på det, är verkligen ingens "halvkoloni", även om statens relativt stora roll i finans- och monopolkapitalet, liksom de inhemska storföretagens jämförelsevis högre kriminalitet verkligen utgör ett tecken på dess svaghet.

Inom ramen för utvecklingen efter att ha kommit i kapp och på grund av sitt ursprung i en före detta degenererad arbetarstat visar den ryska kapitalismen fortfarande på många områden tecken på "ursprunglig ackumulation", där staten och maffialiknande relationer spelar en relativt stor roll. Det betyder också att en självständig medelklass ännu inte har vuxit fram i större skala och det finns ett relativt stort gap mellan de superrika och den stora massan av befolkningen.

Den ryska imperialismen saknar därför den sociala grunden för en stabil parlamentarisk regim med en stor arbetararistokrati och lönearbetande mellanskikt (som i väst). Ryssland är därför hänvisat till Putins bonapartistiska regim, som undertrycker varje form av konsekvent representation av arbetarnas och böndernas intressen eller fångar dem genom nationalistisk populism. Till skillnad från västs imperialism kan den inte saluföra sig som en "bastion av demokrati och mänskliga rättigheter", utan i stället som "mjuk makt" och "bankkort" och den tvingas alltid ta till direkta militära hot eller våld i sin världsomspännande verksamhet. Den

ryska imperialismen är därför en form av kapitalism som fortfarande kämpar för erkännande och en global roll, och som på många områden förblir i en svagare position jämfört med de etablerade imperialistiska makterna – som den måste övertrumfa desto mer med sina militärpolitiska medel.

Rollen som stormakt

Den avgörande frågan för Rysslands imperialistiska karaktär är alltså vilken roll landet spelar i stormakternas orkester och i kampen för den nuvarande uppdelningen av världen. Under konsolideringen av den ryska kapitalismen på 2000-talet gjorde ett slags avtal med de ledande europeiska makterna det möjligt att återvända till den globala scenen: som en nyckelleverantör av energi och råvaror till de europeiska produktionskedjorna (särskilt för Tyskland och Frankrike) accepterades också dess speciella roll som militär-politisk stormakt i konkurrens med USA. Det senare drabbade till en början framför allt Centralasien, men senare även Afrika och i synnerhet Mellanöstern (exempelvis Syrien).

Inom EU fanns det tendenser att tillsammans med Ryssland bilda en motvikt i den hotande konfrontationen mellan USA och Kina. Fram till omkring 2014 var stabiliseringen av de europeiska kärneekonomierna under globaliseringsperioden nära kopplad till Rysslands ekonomiska och politiska återuppvaknande. Det blev dock snart uppenbart att detta ”partnerskap” var förknippat med växande intressekonflikter.

Medan vissa östeuropeiska EU-länder föredrog ett ”atlantiskt partnerskap” eller propagerade för ”NATO:s expansion österut”, stötte deras inflytande och respektive intressen på alltmer konflikter i Georgien, Moldavien, Belarus och framför allt i Ukraina. I slutändan gjorde USA också allt i sin huvudsakliga konfrontation med Kina för att vinna EU-imperialismen till sin sida och för att lösgöra ett vacklande EU från banden till Ryssland. Medan Ryssland fortfarande kunde uppnå militärpolitiska framgångar i Georgien och Syrien och etablerade sig som ”gendarm” genom mindre interventioner i centralasiatiska kriser (som en del av CSTO:s ”säkerhetsallians”), kunde inte EU låta Ryssland och dess lokala allierade göra det i Belarus, Moldavien och framför allt inte i Ukraina utan att riskera sin trovärdighet i Östeuropa.

Ukrainas betydelse

Kriget i Ukraina visar återigen imperialismens i grunden ruttna karaktär: I motsats till hur det brukar presenteras handlar det inte om ”demokrati” gentemot ”olagligt annekteringar”, utan om kampen om imperialistiska maktens inflytelsesfärer. Även om ””inflytelsesfärer” västs berättelse förklaras vara ett begrepp från förra seklet, är en långsiktig försvagning av en imperialistisk rival i Östeuropa och säkrandet av de egna inflytelsesfäerna intill dess gränser naturligtvis också en fråga som ligger USA och EU varmt om hjärtat.

Den ryska imperialismen försöker säkra sin ”traditionella inflytelsesfär” eftersom Ukraina var och kunde vara en viktig del av det ryska monopolkapitalet, både industriellt, agrart och när det gäller råvaror. Rysktalande minoriteter eller historiska kopplingar har använts och används för att bygga upp tryck och hitta förevändningar. Eftersom Ryssland inte har västvärldens ekonomiska och ideologiska (”demokrati!”) medel, har det bara sin militära styrka kvar för att spela med i stormakternas orkester och säkra sin inflytelsesfär.

Sedan självständigheten har de styrande i Ukraina försökt manövrera mellan de två imperialistiska lägren, ibland i riktning mot EU/NATO, ibland i riktning mot Moskva. Med Maidan 2014 var denna fas över. Medan en majoritet av ukrainarna verkligen har illusioner om ett demokratiskt och oberoende Ukraina, har de krafter segrat i ukrainsk politik som i slutändan gör landet objektivt sett till en halvkoloni till västs imperialism. Detta har sedan blivit extremt tydligt ekonomiskt genom IMF-programmen och den resulterande ”liberaliseringen”, planer för utförsäljning och ”reformprojekt” (särskilt inom arbetsrätten). Ukraina är fullständigt

beroende av västs leveranser av vapen och ammunition, liksom för utbildning, spaning och IT-infrastruktur (särskilt från USA), för sin försvarsförmåga, vilket visar att en militärt sett starkt beväpnad halvkoloni är under framväxande. Ukrainarna blir därmed en lekboll i kampen om de imperialistiska makternas inflytelsesfärer. Även om deras kamp för självbestämmande och försvar mot rysk aggression är mer än berättigad, kan deras kamp för ett verkligt självständigt Ukraina inte sluta med att avvärja den ryska invasionen – för massorna av ukrainare kommer den följande invasionen av västs ”frihetsvänner”, förklätt till ”hjälp till återuppbyggnad”, att bli nästa steg i deras kamp för överlevnad (och då på den ekonomiska nivån).

En ny rysk revolution är nödvändig!

Med ingripandet i Ukrainakonflikten, annekteringen av Krim och slutligen invasionen 2022 har Ryssland avslöjat sin karaktär som den svagaste länken i kören av imperialistiska stormakter – allt annat skulle bara stärka västs berättelse om invasionen som resultat av att ”Putin blev galen”. Krigets utveckling sedan dess bekräftar också detta: Å ena sidan var den ryska armén så svag att den inte kunde vinna en avgörande seger mot en ukrainsk armé, som var tungt beväpnad av väst och med hög motivation i sin legitima vilja att försvara sig. Trots massiva ekonomiska sanktioner kunde Ryssland, å andra sidan, ställa om till en krigsekonomi och är troligen kapabelt att uthärda ett utmattningskrig på lång sikt, vilket i slutändan också kommer att bli för kostsamt för västs ekonomier som leverantörer till Ukraina.

Ukrainakrigets fortsatta förlopp kommer givetvis också att vara avgörande för den fortsatta utvecklingen i Ryssland. De ekonomiska och mänskliga konsekvenserna av kriget blir allt svårare att bära även där. Även om den ryska ekonomin hittills undvikit kollaps, blir den mer och mer beroende av stöd från ”vänligt” sinnade makter. Än så länge fortsätter i synnerhet Kina att förlita sig på ett slut som garanterar Ryssland vissa vinster och i vilket fall som helst inte leder till att den nuvarande regimen kollapsar. En kollaps skulle nämligen kunna leda till en radikaliserings av den styrande nationalistiska politiken för att rädda den ryska monopolkapitalismens intressen. Med tanke på liberalernas svaghet, men framför allt vänsteroppositionens svaghet och frånvaron av kämpande arbetarorganisationer, är detta ganska troligt. Medan många nu, som missförstår fascismens verkliga natur, redan stämplar den nuvarande regimen som fascistisk, kan missnöje med krigets gång faktiskt leda denna kärnvapenmakt till en grym form av revanschistisk rysk fascism som leder till en ny nivå av militarism och militär aggression!

I detta avseende är det absolut nödvändigt för vänstern i Ryssland och deras anhängare i väst att både tydligt visa den imperialistiska karaktären av den ryska politiken och ekonomin och att ta itu med denna ondska från roten, nämligen genom att krossa den ryska kapitalismen och dess statsapparat – genom en ”ny oktoberrevolution”!

Översättning: P-O Mattson

Lästips: mer om Rysslands imperialism

Michael Pröbsting: [Rysk imperialism och dess monopol](#)
[”Imperie-ism” vs en marxistisk analys av imperialismen](#) (polemik mot den argentinske ekonomen Claudio Katz som förnekar att Ryssland *och* Kina är imperialistiska – enligt Katz finns det bara *en* imperialistisk makt: USA!!)

Martin Fahlgren: [Ryssland, Lenin och imperialismen](#) (om Lenins imperialismteori och missbruk av densamma)

[Mot den ryska imperialismen](#) (Uttalande av Ryska socialistiska rörelsen och ukrainska Sotsialnyi Ruch)

Zbigniew Marcin Kowalewski: [Erövringen av Ukraina och den ryska imperialismens historia](#)

Ilja Matvejev: [Putins krig mot Ukraina handlar inte om säkerhet utan imperialistiska intressen](#)